

Р. Сүлейменова, Е. А. Бөкетов ататындағы Қарағанды мемлекеттік университетінің 1-бағам студенті

Ғылыми жетекшісі: Ж. С. Рамазанова, Е. А. Бөкетов ататындағы Қарағанды мемлекеттік университетінің журналистика кафедрасының доценті, филология ғылымдарының кандидаты

РАДИОЖУРНАЛИСТІҢ СӨЗ ҚОЛДАНУ МӘДЕНИЕТІ

Кезінде өз хабарларын «Алматыдан сөйлеп тұрмыз!» деп бастайтын Қазақ радиосы ұлтқа қызмет етуден осы күнге дейін танбай келеді.

Бұқаралық ақпарат құралдарының тілі тілдік қатынастың өзге түрлерінің өзіне тән сипатымен, құрылымымен ерекшеленеді. Ғалым Н. Уәли бұл жөнінде былай дейді: «БАҚ-тың тілі өзге қарым-қатынас тіліне қарағанда өзіндік жүйесімен, құрылымдық ерекшеліктерімен қарым-қатынастың ерекше типіне айналды...»¹.

Радиохабарлар — электронды бұқаралық ақпарат құралдарының тікелей эфир арқылы таратылатын ерекше өнім. Эфир мерзімінің шектелуі — заңдылық. Қысқа әрі әсерлі ойға толы хабарларда сөйлесуші сөзінің мәнді болғаны абзал. Журналист хабарға қатысушы сөзінің мәтінін қарағанда оның сөйлеу тіліне жақын, артық цифрлар мен терминдерден, жаргон сөздерден таза болуын ойластыруы керек. Автор өзіне тән стилін сақтаса ғана даралыққа ие болады. Кейіпкерлерді ағынан жарылтып сөйлете білу үшін оның көңіл кілтін таба білу қажет. Ал бұл кілтті табудың жолы әрқилы. Жалаң ой мен сылдыр сөз, ұзақ сонар сірескен тіркестер көрерменді оп-оңай жалықтырып жіберетіндігін ұмытпағайсыз. Нақтылық пен фактіге құрылған дәлдік, көсемсөз, қысқалық және нысаналы ой ғана редакторға шабыт, жүргізушіге қанат бітіре алады. Тікелей эфир кезінде сан құрсаулы ой тізбегінің шебін бұзып, арналы ойдың нөпірінен малтымай шығуға да шын шеберлік керек. Сел дария жүректерден жыр дария болып төгіліп, ой жарысының додасынан суырыла шыққан ой тамшыларына, жүргізуші тіліне үйіріле қалған сөз орамдарына не жетсін!

«Радиохабар есту арқылы қабылданатын болғандықтан, мәтіннің, яғни текстің немесе сценарийдің айтылатын әңгімеге, сөйленетін сөзге айналу процесіне аса зор мән беріледі. Бұл мәселе дәл қазіргі таңда кең көлемдегі ғылыми кеңестерге, үлкен теориялық және эксперименталдық зерттеулерге негіз болып отыр»², — дейді ғалым Н. Омашұлы. Ал тікелей эфир жүргізушінің күнделікті жұмыс процесінде бұл мәселе өткір жолға қойылуға тиіс екені даусыз.

Тікелей эфирді сәтті өткізіп, шығармашылық табысқа жету үшін ғалым Әбдіжәділқызы Ж. мынадай критерийлерді ұсынады:

1. Ықпал ету (реакция). Мұның өзі негізгі екі категориядан тұрады:

а) сөйлеу мәнерінің ойнақылығы, сөйлейтін сөзінді іштей жұптап, ойынды сабақтап үлгеру, ең болмағанда келесі айтатын фразанды бір сөйлем көлемінде тізбектеп алу;

ә) техникалық сипаттағы тапқырлық, яғни операторлық әрекеттерді өте ұқыпты орындау.

2. Дауыс ырғағы (интонация):

а) үн екпіні (тон). Сөйленетін сөздегі логикаға сәйкес үн екпінін жоғары көтеріп, төмен түсіру арқылы өзгерту эфирді байыта түседі;

ә) үн деңгейі.

3. Имидж. Журналистің өз стилі, ешкімге ұқсамайтын ерекше қасиеті.

4. Жүйелілік (регламент). Эфирдің толып жатқан түрлі-түрлі элементтері бар.

5. Тіл мәдениетін сақтау:

а) қарабайыр сөздерді қолданбау;

ә) қайталау жібермеу.

Тікелей эфирдегі журналист жұмысының табысты болуы көбіне-көп оның өзін-өзі қалай ұстағанына, қандай мәнерде сөйлегеніне, сөйлеген кезде қаншалықты сендіргеніне, сол арқылы қандай әсер қалдырғанына байланысты. Тікелей эфирде қызмет ететін жүргізушілер өз кәсіби деңгейлерін көтеру үшін аталып өткен критерийлерді есепке алып, талаптарды мұқият орындауы қажет екені сөзсіз.

-
- ¹ Уәли Н. Қазақ сөз мәдениетінің теориялық негіздері: филол.ғыл.док...дисс.:10. 02. 02. — Алматы, 2007. — 205-б.
- ² Омашев Н. Қазақ радиожурналистикасы. Оқу құралы. — Алматы, 2005. — 87-б.